

АНАЛІТИЧНІ ОГЛЯДИ ПУБЛІКАЦІЙ З ПИТАНЬ ОСВІТИ

УДК 37.014.3(480)

О. В. Карпенко, Є. Ф. Демида

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ НАДАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ: ДОСВІД ФІНЛЯНДІЇ

Проаналізовано фінський досвід у сфері реформування системи надання освітніх послуг. Рекомендовано практичне застосування в Україні позитивних здобутків фінської системи освіти (застосування першого і єдиного обов'язкового екзамену, відмова від оцінювання знань учнів до 6-го класу середньої школи, необов'язковість дошкільної освіти тощо).

Ключові слова: освітні послуги, суспільство добробуту, навчання протягом життя, безплатна освіта, ліценціат.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку вітчизняної освіти серед низки соціально-економічних і гуманітарних труднощів найболючішими є прорахунки в реалізації державної політики, спрямованої на забезпечення підготовки професійних фахівців. Зазначимо, що принципова роль у якісному розвитку економіки країни належить саме ефективним професійним стандартам, які формують вимоги до кваліфікації кожного фахівця. Під вимоги стандартів слід налаштувати всю систему освіти, і для її оновлення потрібно використовувати потенціал найліпших і вітчизняних, і зарубіжних академій та університетів, щоб наші випускники були затребувані на ринку праці, а економіка України в майбутньому отримала реальну віддачу. Натомість у жодному разі не потрібно створювати штучні бар'єри з освітньої мобільності всіх соціальних прошарків наших громадян. Окрім імпорту, слід значно збільшити і експорт якісних освітніх послуг через створення відповідних умов для отримання освіти в Україні для іноземних громадян, насамперед із держав СНД, що неминуче стане вагомим інструментом зміцнення геополітичного впливу України.

У цьому контексті цікавим видається приклад розвитку фінської освіти, індекс якої, за щорічним рейтингом ООН, укотре посідає перше місце. Ще у 2010 р. американський журнал «*Newsweek*» назвав Фінляндію найліпшою країною у світі за якістю освіти. У 2012 р. британська агенція «*Economist Intelligence Unit*», склавши рейтинг 40 розвинених держав за 60 критеріями (основний зміст яких — це питання про стан освіти), теж оголосила Фінляндію переможцем, яка випередила такі країни, як США, Велика Британія та Франція [20]. Також і за резуль-

татами міжнародного тестування 15-річних дітей з різних країн *PISA* (завдання цього тестування – виявити рівень вміння розв'язувати практичні проблеми, які часто міждисциплінарні, на основі фундаментальних знань) фінни вже багато років поспіль посідають перші місця [14].

Мета статті – на основі вітчизняних та іноземних наукових джерел виявити позитивний досвід у галузі реформування системи надання освітніх послуг у Фінляндії для його подальшого застосування в Україні.

Виклад основного матеріалу. Погоджуючись з *О. І. Щербак* [15], зазначимо, що основна мета освіти у Фінляндії – створення умов для забезпечення рівного доступу до освіти для всіх громадян незалежно від віку, статі, місця проживання, економічного стану, мови. Дослідниця розглядає систему управління освітою у Фінляндії, питання фінансування, організації освіти, зосереджується на професійній освіті та навчанні, зокрема професійній підготовці дорослого населення.

Г. О. Андрощук [1], *В. О. Бутова* [3; 4], *С. П. Гринюк* [6], *Т. Є. Кристончук* [13, 148–159], *І. М. Куліш* [9], *М. І. Пальчук* [11], *Т. Е. Пушкарьова* [12], *С. О. Сисоєва* [23, 331–334] підкреслюють, що система освіти й освітня політика відіграють вирішальну роль в економіці знань, в умовах якої рівень грамотності, а також здатність збирати, обробляти й виробляти інформацію – це фундаментальна основа людського капіталу. Зазначені автори досліджують тенденції розвитку освітньої системи Фінляндії, в основі якої – принципи рівності в гендерному, територіальному й соціально-економічному аспектах.

Основні рівні фінської системи освіти (дошкільне виховання, загальноосвітня дев'ятирічна школа I ступеня, старша середня школа II ступеня, професійна освіта, вища освіта) забезпечено відповідними навчальними програмами (див. схему 1 [27]).

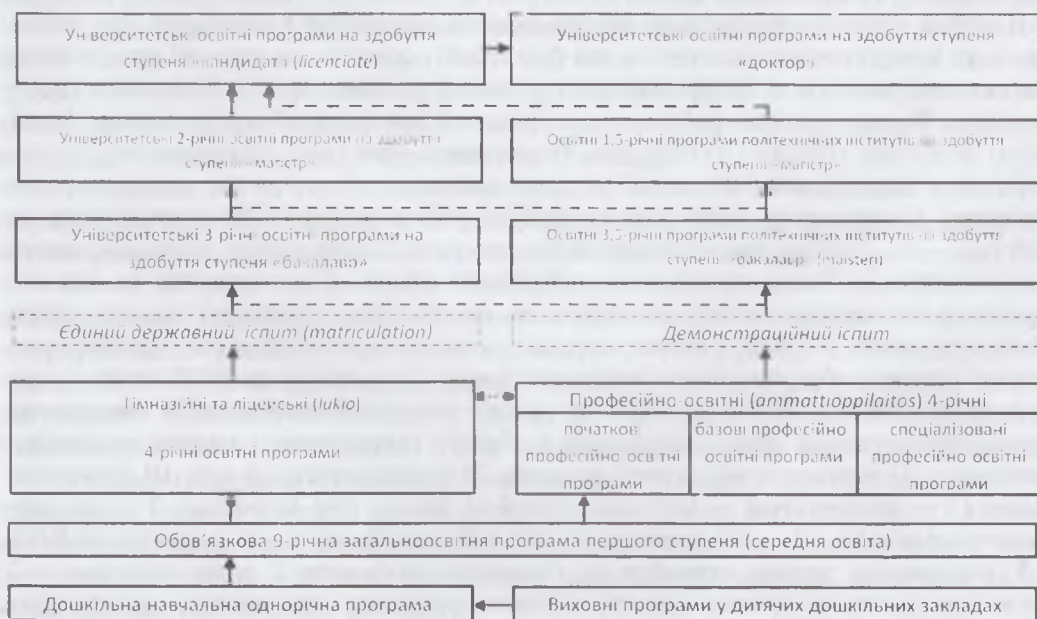

Схема 1. Фінська система освітніх програм

Принцип *загальної обов'язкової освіти* Фінляндії було запроваджено в 1921 р. тобто невдовзі після здобуття державної незалежності. Нині обов'язкова дев'ятирічна освіта регулюється законодавством, яке набуло чинності в 1988 р. і таку освіту отримує 97 % населення країни. У Фінляндії існує два види середніх шкіл. Школи верхнього щабля здійснюють підготовку учнів до здачі єдиного державного іспиту й навчання у вищих навчальних закладах. Тривалість навчання в середній школі верхнього щабля – 1–2 роки. Професійні навчальні заклади пропонують програми з навчання професіям тривалістю в середньому 3 роки.

У фінській системі освіти вчителям надано високий ступінь свободи, гарантований законом. Учителі мають володіти всією палітрою педагогічних методів, прийомів і підходів, оскільки лише в такому разі педагогічна свобода може дати очікувані плоди. З такою організацією шкільної системи пов'язана і відміна державної інспекції. Декотрі аналітики вважають її основним чинником, що підняв ефективність шкільної системи Фінляндії. Система самоуправління без інспекторів спирається на глибокі знання вчителів, котрі прагнуть узгодити свою творчість із навчальним планом.

Диплома чи атестата, що свідчать про середню освіту, випускникам загальноосвітньої школи не видають, але вони отримують право вступити до будь-якого навчального закладу другого ступеня, професійно-технічного училища чи гімназії. Гімназія (ліцей) – єдиний із традиційних навчальних закладів, що дає повну середню освіту і, відповідно, право вступу до університетів та інших вищих навчальних закладів. Сюди відбирають учнів за результатами їхньої успішності в загальноосвітній дев'ятирічній школі. Навчання в гімназії триває 2–4 роки. Термін навчання індивідуальний і залежить від темпу засвоєння обраних учнями курсів та їхніх здібностей. Навчальна програма охоплює як обов'язкові, так і поглиблені та прикладні курси.

В основі системи *професійної освіти* лежить концепція суспільства, що навчається, та продуктивного навчання, яка функціонує завдяки кооперації професійних навчальних закладів з Конфедерацією фінської промисловості, Асоціацією роботодавців, Конфедерацією роботодавців фінської індустрії обслуговування, Асоціацією фінських готелів і ресторанів, Федерацією фінських підприємців.

Система *вищої освіти* Фінляндії поділяється на політехнічне та університетське навчання. *Політехнічну* освіту можна здобути у будь-якому із 28 політехнічних інститутів – професійно орієнтованих вишів, що тісно співпрацюють із промисловими підприємствами, бізнес-структурами, суб'єктами сфери обслуговування та надають навчання, яке гарантує високу кваліфікацію, що відповідає сучасним вимогам ринку праці і трудових ресурсів (найпопулярніші – спеціальності сфер технологій і транспорту, туризму, обслуговування та послуг тощо). Для вступу до ВНЗ існують єдині правила прийому. Після завершення майже чотирирічного навчання випускники отримують науковий ступінь бакалавра в обраній галузі знань і високу професійну підготовку. *Університетську освіту* надають 20 університетів. З них 10 багатопрофільні (3 – політехнічні – *University School of Science and Technology*, 3 – це вищі економічні школи і 4 – академії мистецтв) і 10 прирівняні до них профільні ВНЗ.

У середньому термін навчання на бакалавра становить 3 роки, магістра – 2 роки, але багато студентів, що паралельно працюють, навчаються набагато довше (до 10 років). Протягом 6 років навчання в університеті студентам гарантовано отримання стипендії.

Ступінь магістра охоплює 2–3 роки навчання (120 європейських кредитів) після ступеня бакалавра. В англomовному використанні ступінь називається за певним факультетом навчання. Фінською мовою ступінь називається *maisteri* у більшості сфер. Якщо потрібно точніше вказати, то для всіх ступенів магістерського рівня використовують фінський термін, який означає диплом вищої освіти. Винятком щодо Болонського процесу є галузі, пов'язані з медициною, стоматологією та ветеринарією. Де еквівалентним ступенем є *Licenciate*, для отримання якого потрібно навчатися 5 або 6 років, тоді як бакалавра медицини отримують після другого року навчання. В інших галузях, окрім медицини, *Licenciate* — це післядипломний ступінь, вищий за ступінь магістра та нижчий за ступінь доктора. В інженерії вищим ступенем є диплом інженера чи архітектора, хоча міжнародний термін — магістр наук. У фармакології існує ступінь провізора. Всі такі ступені, зберігаючи традиційні назви, класифікують як ступінь магістра і саме так перекладають англійською.

Систему освіти у Фінляндії фінансує й організовує держава, тому навчання в країні безплатне. Муніципальні органи влади відповідають за початкову й середню освіту та за середні школи верхнього щабля. Професійну освіту фінансує уряд і місцеві органи влади. Університети також державні, але мають конституційну автономію. Навчання в них безплатне. Інститут соціального страхування Фінляндії (КЕЛА) відає системою фінансової допомоги учням середніх шкіл і студентам вишів. Ця допомога складається зі стипендії, субсидування квартплати й студентських кредитів, гарантованих державою.

У Фінляндії обсяг інвестицій в освіту досить значний порівняно з масштабами економіки. В кінці 1990-х рр. зросла частка фінансування вищої освіти з приватних джерел. Університети покривають приблизно 35 % своїх витрат завдяки зовнішнім джерелам фінансування (наприклад, за рахунок наукових досліджень за контрактами).

Т. О. Дробишевська [19] розглядає систему надання освітніх послуг у Фінляндії як сектор виробництва знань, що є частиною загальної інноваційної системи країни. На думку автора, соціальна модель держави дала змогу створити сектор знань, що забезпечує високу якість освіти на всіх рівнях і підтримує культуру мережевої співпраці, поширення знань та інновацій.

С. П. Гринюк [6] та В. К. Загвоздкін [21; 22], аналізуючи практичні кроки реформування фінської системи освіти, виокремлюють головні принципи, додержуючись яких Фінляндія стала однією з найуспішніших країн у галузі освіти. Це:

- *повага до учнів та створення «середовища розвитку», починаючи ще з дошкільного віку* (фінська система початкової освіти повністю вилучила процедуру «диференціації» учнів; інтегрувала в загальному потоці слабких і сильних учнів, а також дітей з будь-якими порушеннями в розвитку; впровадила концепцію «сильної школи», яка означає не елітну школу за генетикою учнів, а ту, яка здатна піднімати слабких та посередніх учнів на максимально можливий рівень знань);

- *особливе ставлення до професії вчителя*, яка тут одна з високопоцінованих та шанованих (статус учителя залежить від високого рівня його освіченості, оскільки кожний з них має щонайменше ступінь магістра). Учителю має повну незалежність та свободу у виборі відповідних педагогічних методів, прийомів та засобів під час навчального процесу;

- *інвестування в людський потенціал* — це один із засобів реалізації внутрішньої політики держави задля добробуту й розвитку суспільства загалом;

- надання повного спектра безплатних освітніх послуг у державних навчальних закладах завдяки фінансуванню витрат на матеріально-технічне забезпечення навчального процесу;
- відсутність обов'язкових тестів або іспитів. По закінченні старших класів гімназії (а це 2 рівні загальноосвітньої школи) фінські школярі складають перший та єдиний загальнонаціональний «матрикуляційний» іспит, що охоплює такі дисципліни, як рідна мова, іноземна мова, математика та соціальні/природничі науки. Однак учителі проводять власні перевірки й тестування, застосовують описові пропозиції та побажання, не порівнюючи учнів один з одним;
- автономність навчальних закладів у забезпеченні та розвитку освітніх послуг, заснована на повній довірі до педагогів;
- урахування професійних знань і досвіду місцевих профспілок у галузі освіти, що стало запорукою її успішного розвитку (за умови надання всім освітянам можливостей зберігати власну педагогічну свободу, творчість і почуття професійної відповідальності);
- політичний консенсус і концентрація політичного потенціалу задля успіху освітніх реформ (органи виконавчої влади, профспілки та організації роботодавців формують тісну тристоронню співпрацю, переслідуючи єдину спільну мету – розбудову «суспільства добробуту, що навчається протягом усього життя»);
- забезпечення місцевою елітою якісного рівня освіти завдяки ефективному самоврядуванню та лідерським умінням службових осіб муніципалітетів, експертів і директорів навчальних закладів, у результаті чого створено багаторівневі та професійні спільноти шкіл, що пристосували апробовані практики та ідеї до потреб економічного розвитку конкретних регіонів.

І. В. Жерноклеєв і Т. Е. Пушкарьова [7] підкреслюють, що основна мета освітньої політики Фінляндії полягає в наданні громадянам рівних можливостей для здобуття освіти незалежно від віку, місця проживання, майнового стану, статі або рідної мови.

Л. Л. Волинець [5], П. М. Кухарчук [10] присвятили свої роботи розгляду принципів державної освітньої політики Фінляндії (узгодженість, справедливість, тривалість, гнучка стандартизація, компліментарність), які визначають розвиток системи забезпечення якості загальної середньої освіти цієї країни. Автори аналізують принципи глобального реформування освіти, а також різні моделі державного управління освітою: механізми надання освітніх послуг, тенденцію структурної інтеграції навчальних закладів, поєднання теоретичної та практичної освітньої підготовки. Те, як державна політика сприяє «фінському феномену», успіху й розвитку суспільства, з'ясовує Л. М. Смольська [14]. Дослідниця зазначає, що саме державна централізація освіти в країні і стала гарантом її – освіти – доцільної динамічності. Тут заклади профільної освіти (а це технічні училища, професійні університети, гімназії, академічні університети), по-перше, керуються аналізом своєї фахової практики республіканського й міжнародного рівня, по-друге, управляються з позиції системного аналізу та прогнозування. Жодна освітня структура в країні не існує задля себе, щоб «самостійно вижити». Це нонсенс. Усі структури мають свої практичні бази реального виробництва чи сфери послуг. При цьому вони між собою тісно пов'язані: школи з училищами, гімназіями, академічними та професійними вишами. Частина з них співпрацює з науковими лабораторіями.

Важливим чинником «фінського феномена» є пропорційна чисельна відповідність навчальних закладів профільної освіти секторам економіки та господарства, що її потребують.

Міністерство освіти і культури вважає, що вчителі в тісній співпраці з керівництвом освітніх установ, а також за активного залучення до освітніх процесів батьків і місцевих громад можуть забезпечити памолоді дуже високий рівень освіти [28]. Крім базових принципів мети навчання та критеріїв оцінювання, Національна рада освіти Фінляндії, відповідальна за розроблення навчальних програм, еволюцію освіти та професійну підтримку вчителів, більше жодних планів уроків чи стандартизованих тестів не навіязує. Це означає, що фінські школи можуть самі складати навчальні програми, враховуючи місцеві потреби. Це дає змогу навчати в окремих класах також і за міжнародними програмами або відомими у світі педагогічними системами (Монтессорі, Вальдорфської педагогіки чи педагогіки Френе). Такі школи законодавчо урівнюються в правах з державними школами й функціонують у загальній системі освіти Фінляндії без обмежень.

Рішення про загальні принципи політики в царині освіти й законодавства ухвалює парламент. За виконання цих рішень відповідає Міністерство освіти і культури (зокрема Головне управління освіти) — вищий орган країни в цій галузі, що контролює всі її види й надає державне фінансування. Зазначені виконавчі органи влади — провідні інституції у фінській системі організації наукових досліджень (схема 2) [26].

У Міністерстві освіти і культури готують для розгляду в уряді та парламенті проекти законів, положень і постанов, що стосуються даної сфери управління. Міністерство також бере участь у підготовці законодавчих актів і постанов ЄС зі співробітництва в цій галузі, керує і вдосконалює роботу освітньої галузі, виділяє кошти державним установам та організаціям, надає субсидії муніципалітетам, їхнім об'єднанням і приватним організаціям.

За організацію обов'язкової освіти відповідають 450 муніципалітетів. Вони забезпечують безплатне дошкільне навчання всім шестилітнім дітям, мета якого — підсилення дитячої здатності до навчання й підвищення вмотивованості до нього. Таке навчання добровільне, тож заклади дошкільної освіти (дитячі садки чи невеликі сімейні групи денного догляду в приватних будинках) відвідують до 98 % дітей-шестиліток. Інструментом державного регулювання в галузі освіти й догляду за дітьми в ранньому віці є стандарт дошкільної освіти «Керівництво з реалізації державної програми “Освіта і догляд за дітьми раннього віку»» [25].

Н. В. Базелюк [2] аналізує нормативно-правове забезпечення переходу вищої школи Фінляндії на дворівневу систему освіти і комплексну державну організаційно-методичну підтримку цього процесу, а також висвітлює два типи магістерських програм: академічний (в університетах) і професійний (у політехніках), а також магістерські програми, спрямовані на задоволення запитів ринку праці, причому не тільки вітчизняного, а й міжнародного рівні. Авторка статті зазначає, що Акт про університети (2004) законодавчо закріпив за університетами так звану соціальну місію, що розширила їхні функції: ВНЗ стали приділяти значно більше уваги працевлаштуванню своїх випускників: усі фінські університети мають на своїх базах спеціальні служби зайнятості, що розвивають контактний зв'язок з відділами кадрів провідних фінських корпорацій і державних закладів.

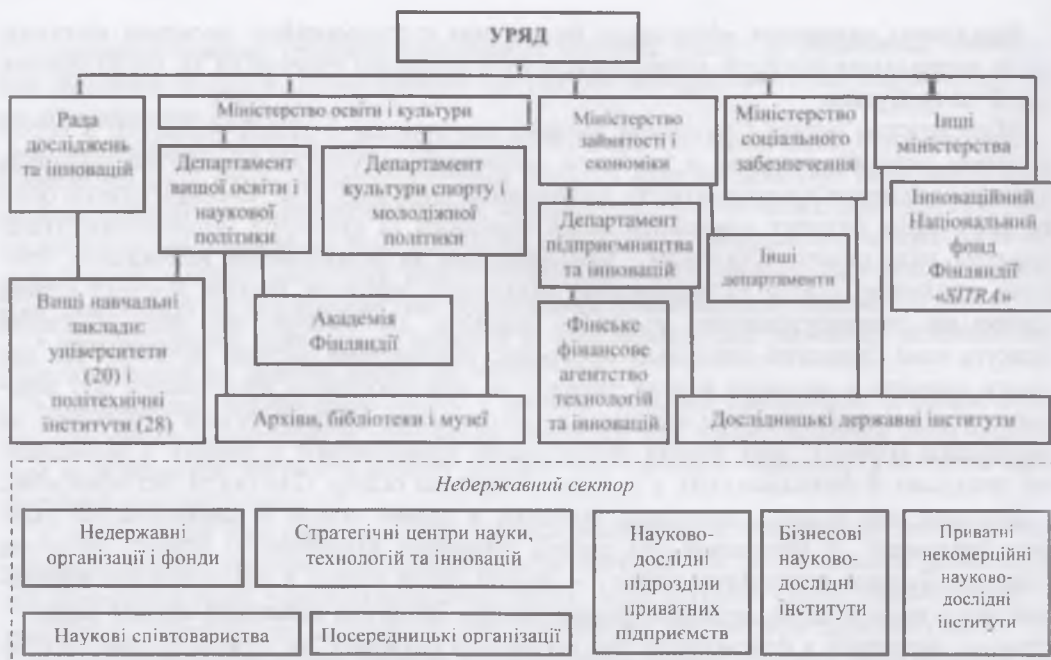

Схема 2. Інституційна модель фінської системи наукових досліджень та інновацій

Ю. П. Куликова досліджує основні етапи еволюції системи вищої освіти Фінляндії, умови ефективності проведених перетворень і сучасні тенденції інноваційного розвитку вищої школи Фінляндії [24].

Сучасні тенденції розвитку вищої освіти Фінляндії характеризуються:

- спрямованістю на міжнародне співробітництво (навчальні програми англійською мовою реалізують усі вищі Фінляндії; усі фінські університети мають угоди про співпрацю з зарубіжними країнами, підтримують міжнародний обмін студентами; в усіх вишах студенти неодмінно вивчають хоча б одну іноземну мову);
- розвитком кластеризації (протягом 2007–2012 рр. утворено шість стратегічних центрів науки, технологій та інновацій у пріоритетних галузях господарства за участю університетів; організаційну модель Програми створення центрів експертизи у 2007–2013 рр. було переорієнтовано на кластеризацію, в основу якої покладено посилення регіональної спеціалізації та кооперації між центрами експертизи);
- розвитком міжвишівської взаємодії, укрупненням і злиттям вишів (утворення університетських консорціумів фінських університетів та створення у 2007 р. *Cross-Border University* – університетського консорціуму, до якого ввійшли 4 фінських і 6 російських вишів, котрі фінансує уряд Фінляндії).

О. А. Горбашко, Н. А. Бонюшко, А. А. Семченко відзначають, що якість вищої освіти в країні забезпечують три складові: державна національна політика в галузі вищої освіти, забезпечення якості в окремих вищих навчальних закладах та національний аудит згідно з міжнародними вимогами [17].

Внутрішні оцінки якості освітніх послуг, що їх надають вищі, проводить Академія Фінляндії, яка аналізує систему національних досліджень і відповідає за різні види оцінок, а також оцінює інші дослідницькі проекти і аналізує вплив досліджень на навчальні програми вишів. Всі інші види оцінок належать до ком-

петенції іншого, дуже важливого, національного органу контролю якості — Фінської атестаційної ради з вищої освіти (*FINHEEC*).

Основним методом оцінювання *FINHEEC* є аналіз самооцінки вищого навчального закладу, зовнішнього аудиту та публічний річний звіт ректора.

Забезпечення якості в самих вишах передбачає відповідність пропонованих ними освітніх послуг міжнародним вимогам, що відображено в законодавстві. Згідно з останнім університети мають оцінювати свою діяльність (а це не тільки освітня, а й наукові дослідження і соціальний вплив на суспільство загалом) та її результати регулярно для створення внутрішньої системи гарантії їхньої якості. Крім цього, закон вимагає від вишів, щоб вони неодмінно брали участь у системі національного оцінювання і оприлюднення результатів такого оцінювання. Оцінка політики ВНЗ у сфері якості ґрунтується на можливості розвитку та вдосконалення [17].

Висновки. Успіх реформування фінської системи освіти має кілька складових: чинне законодавство, якість навчання й виховання, диференціація та індивідуалізація навчання, рівність освітніх можливостей, високий мобілізаційний потенціал. Серед позитивних здобутків сфери надання освітніх послуг зазначимо:

- її інтернаціоналізацію;
- реалізацію концепції «навчання протягом життя»;
- створення національної мережі забезпечення якості освітніх послуг, удосконалення системи її управління, а також підвищення ролі студентів у конкретно-му оцінюванні якості освітнього процесу;
- поступове переведення університетів на самофінансування, заохочення їх до автономності та самостійної науково-дослідної діяльності, а також зростання кооперації з приватним бізнесом;
- долучення всіх суспільних інститутів — викладачів, студентів, учнів, батьків, науковців, громадських організацій — до реформування системи освіти;
- те, що державні освітні стандарти визначають лише загальне спрямування програм;
- необов'язковість дошкільної освіти;
- безплатність середньої освіти;
- інституціоналізація взаємодії системи професійної освіти й навчання з суб'єктами соціально-економічної інфраструктури завдяки мотивації державою соціального партнерства, надання субсидій або грантів роботодавцям, які забезпечують професійні навчальні заклади місцями для проходження виробничої практики тощо.

Серед особливостей фінської системи освіти слід відзначити те, що:

- протягом перших 6 років навчання у школі учням не ставлять оцінок;
- перший іспит (єдиний стандартний неодмінний екзамен) діти складають у 16 років по закінченні I ступеня загальноосвітньої школи;
- кожний учитель мусить отримати магістерський ступінь; навчання в магістратурі повністю субсидує держава;
- окрім ступенів, еквівалентних бакалавру, магістру та доктору, університети присвоюють ще й проміжний науковий ступінь між магістром і доктором — ліценціат (подібний до українського «кандидат наук»).

1. Андрощук, Г. О. Національна інноваційна система Фінляндії: формула успіху / Г. О. Андрощук // Наука та інновації. — 2010. — Т. 6. — № 4. — С. 93–107.

2. Базелюк, Н. В. Особливості запровадження освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» у вищій освіті Фінляндії / Н. В. Базелюк // Наука і освіта. — 2012. — № 7. — С. 13–16.

3. *Бутова, В. О.* Особливості організації початкового навчання у Фінляндії / Віра Бутова // Почат шк. — 2011. — № 11. — С. 56–58.
4. *Бутова, В. О.* Чому фінські школярі найрозумніші, або Особливості системи освіти Фінляндії / В. О. Бутова // Гуманіт. науки. — 2008. — № 2. — С. 124–131.
5. *Волинець, Л.* Принципи освітньої політики Фінляндії щодо забезпечення якості загальної середньої освіти / Людмила Волинець // Порівнял.-пед. студії. — 2013. — № 1. — С. 69–75.
6. *Гринюк, С. П.* Сумлінна праця: як фінни побудували успішну систему освіти / С. П. Гринюк // Вісн післядиплом. освіти : зб. наук. пр. / Ун-т менедж. освіти НАПН України. — К., 2011. — Вип. 5. — С. 57–64.
7. *Жерноклеев, І.* Система освіти Фінляндії: досвід і здобутки / І. Жерноклеев, Т. Пушкарьова // Підруч. для директора. — 2006. — № 3. — С. 5–48.
8. *Загоруйко, Л.* Особливості освіти іммігрантів у Фінляндії у контексті рівності освітніх можливостей / Людмила Загоруйко // Порівнял.-пед. студії. — 2010. — № 1/2. — С. 91–97.
9. *Куліш, І. М.* Особливості отримання ступеню магістра в деяких країнах Європи / І. М. Куліш // Вісн. Черкас. ун-ту. Сер.: Педагогічні науки / Черкас. нац. ун-т ім. Богдана Хмельницького. — 2010. — Вип. 189, ч. 2. — С. 27–31.
10. *Кухарчук, П. М.* Трансферність в управлінні освітою у країнах Європейського Союзу / П. М. Кухарчук // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології : зб. наук. пр. / Херсон. нац. техн. ун-т. — Херсон, 2012. — № 1. — С. 108–114.
11. *Пальчук, М.* Модель професійної освіти й навчання Фінляндії — третій етап європейської інтеграції / Марина Пальчук // Вища освіта України. — 2010. — № 4. — С. 96–102.
12. *Пушкарьова, Т.* Особливості функціонування і розвитку фінської системи освіти / Тетяна Пушкарьова // Почат. шк. — 2013. — № 2. — С. 60–63.
13. *Сисоєва, С.* Освітні системи країн Європейського Союзу: загальна характеристика : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Світлана Сисоєва, Тетяна Кристопчук ; Нац. акад. пед. наук України, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. — Рівне : Овід, 2012. — 351 с.
14. *Смольська, Л.* Успіх фінської ступеневої освіти в контексті сучасного розвитку суспільства / Людмила Смольська // Нова пед. думка. — 2013. — № 1, ч. 1. — С. 77–80.
15. *Щербак, О.* Професійна освіта і навчання у Фінляндії / Ольга Щербак // Проф.-техн. освіта. — 2005. — № 3. — С. 41–44.
16. *Воробьев, Н. Е.* Особенности системы образования в Финляндии / Н. Е. Воробьев, И. С. Бессарабова // Педагогика. — 2006. — № 2. — С. 112–117.
17. *Горбашко, Е. А.* Качество высшего образования в Финляндии // Гарантии качества высшего образования в условиях международной интеграции : учеб. пособие / Е. А. Горбашко, Н. А. Бонюшко, А. А. Семченко ; М-во образования и науки РФ, [С.-Петерб. гос. ун-т экономики и финансов]. — СПб. : Изд-во СПбГУЭФ, 2011. — С. 68–76.
18. *Дерябин, Ю. С.* Финляндия — один из мировых лидеров в образовании / Ю. С. Дерябин // Педагогика. — 2004. — № 4. — С. 75–82.
19. *Дробышевская, Т. А.* Роль сектора знаний в инновационной экономике / Т. А. Дробышевская // Вестн. МГИМО ун-та. — 2012. — № 4. — С. 184–189.
20. *Еланская, А.* Самое финское в мире : секрет педагогического чуда / Анна Еланская // Учит. газета. — 2012. — 11 дек. (№ 50). — С. 21.
21. *Загвоздкин, В. К.* Реформа школьной системы и оценка качества школ в Финляндии / В. К. Загвоздкин. — М. : [б. и.], 2011. — 64 с.
22. *Загвоздкин, В. К.* Финская система образования: модель эффективных реформ / В. К. Загвоздкин. — М. : Чистые пруды, 2008. — 32 с. — (Б-чка «Первого сентября») (Сер. «Управление школой» ; вып. № 19).
23. *Крутова, И. Н.* Финансирование образования в странах финно-угорского региона: опыт Финляндии / И. Н. Крутова // Регионология. — 2011. — № 3. — С. 209–215.

24. Куликова, Ю. П. Инновационная политика развития сферы высшего образования в Финляндии / Ю. П. Куликова // Человек и образование. – 2012. – № 4. – С. 165–168.
25. Стандарт дошкольного образования Финляндии : [опубл. на фин. яз. 30 сент. 2003 г., Хельсинки] / пер. с англ. Г. Н. Нагиевой // Образоват. политика. – 2012. – № 5. – С. 100–121.
26. *Competitiveness and wellbeing based on knowledge* [Electronic resource] : [a leaflet] / Ministry of Education and Culture, Department for Higher Education and Science Policy. – Electronic text data. – [Helsinki], 2013. – № 2. – Mode of access: http://www.oph.fi/download/149937_Competitiveness_and_wellbeing.pdf. – Title from the screen. – Accessed: 10.01.2014.
27. *Finnish education in a nutshell* / Ministry of Education and Culture, Finnish National Board of Education, CIMO. – [Helsinki], 2013. – 28 p. – (A series of «Education in Finland»). – P. 3.
28. *Ministry of Education and Culture [of Finland]* [Electronic resource] : [the official site]. – Electronic text data. – [Helsinki], 2013. – Mode of access: <http://www.minedu.fi/OPM/?lang=en>. – Title from the screen. – Accessed: 12.01.2014.

References

1. *Androshchuk, H. O.* (2010). Natsionalna innovatsiina sistema Finliandii : formula uspihku [National innovation system in Finland : a formula for success]. *Nauka ta innovatsii – Science and Innovations*, 4, 93–107 [in Ukrainian].
2. *Bazeliuk, N. V.* (2012). Osoblyvosti zaprovadzhennia osvithno-kvalifikatsiinoho rivnia «mahistr» u vyschii osviti Finliandii [Features introduction of educational qualification of «Master» in Higher Education in Finland]. *Nauka i osvita – Science and Education*, 7, 13–16 [in Ukrainian].
3. *Butova, V. O.* (2011). Osoblyvosti orhanizatsii pochatkovoho navchannia u Finliandii [Features of primary education in Finland]. *Pochatkova shkola – Primary School*, 11, 56–58 [in Ukrainian].
4. *Butova, V. O.* (2008). Chomu finski shkoliari nairozumnishi, abo Osoblyvosti systemy osvity Finliandii [Why Finnish pupils smartest, or Features of the education system in Finland]. *Humanitarni nauky – Humanitary Sciences*, 2, 124–131 [in Ukrainian].
5. *Volynets, L.* (2013). Pryntsyipy osvithnoi polityky Finliandii shchodo zabezpechennia yakosti zahalnoi serednoi osvity [Principles of Finnish education policy to ensure the quality of general secondary education]. *Porivnialno-pedahohichni studii – Comparative studies pedagogical*, 1, 69–75 [in Ukrainian].
6. *Hryniuk, S. P.* (2011). Sumlinna pratsia: yak finy pobuduvaly uspihnu systemu osvity [Diligent work: how the Finns built a successful education system]. *Visnyk pisljadiplomnoi osvity – Bulletin of Postgraduate Education* (Vol. 5), (pp. 57–64). Kyiv [in Ukrainian].
7. *Zhernoklieiev, I.* (2006). Systema osvity Finliandii: dosvid i zdobutky [The education system in Finland: experiences and achievements]. *Pidruchnyk dlia dyrektora – Handbook for the director*, 3, 5–48 [in Ukrainian].
8. *Zahoruiko, L.* (2010). Osoblyvosti osvity immihrantiv u Finliandii u konteksti rivnosti osvithnikh mozhlyvostei [Features of the education of immigrants in Finland in the context of equality of educational opportunities]. *Porivnialno-pedahohichni studii – Comparative studies pedagogical*, 1/2, 91–97 [in Ukrainian].
9. *Kulish, I. M.* (2010). Osoblyvosti otrymannia stupeniu mahistra v deiakykh krainakh Yevropy [Features a master's degree in some European countries]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Serii: Pedahohichni nauky – Journal of University of Cherkassy. Series: Pedagogical Sciences*, 189 (2), 27–31 [in Ukrainian].
10. *Kukharchuk, P. M.* (2012). *Transfernist v upravlinni osvitoiu u krainakh Yevropeiskoho Soiuzu* [Transferrist in management education in the European Union]. *Aktualni problemy derzhavnogo upravlinnia, pedahohiky ta psykhologii – Current Problems of Public Administration, Education and Psychology* (Vol. 1), (pp. 108–114). Kherson [in Ukrainian].
11. *Palchuk, M.* (2010). Model profesiinoi osvity i navchannia Finliandii – tretii etap yevropeiskoi intehratsii [Model of vocational education and training in Finland – the third stage of European integration]. *Vyscha osvita Ukrainy – Higher education in Ukraine*, 4, 96–102 [in Ukrainian].

12. *Pushkarova, T.* (2013). Osoblyvosti funktsionuvannia i rozvytku finskoi systemy osvity [Features of the operation and development of the Finnish education system]. *Pochatkova shkola – Primary School*, 2, 60–63 [in Ukrainian].

13. *Sysoieva, S., & Krystopchuk, T.* (2012). Osvitni systemy krain Yevropeiskoho Soiuzu: zahalna kharakterystyka [Educational systems of the European Union: a general overview]. Rivne: Ovid [in Ukrainian].

14. *Smolska, L.* (2013). Uspikh finskoi stupenevoi osvity v konteksti suchasnoho rozvytku suspilstva [The success of the Finnish level education in the context of modern society]. *Nova pedahohichna dumka – A new pedagogical thought*, 1 (1), 77–80 [in Ukrainian].

15. *Shcherbak, O.* (2005). Profesiina osvita i navchannia u Finliandii [Professional education and learning in Finland]. *Profesiino-tekhnichna osvita – Professional and technical education*, 3, 41–44 [in Ukrainian].

16. *Vorob'ev, N. E., & Bessarabova, I. S.* (2006). Osobennosti systemy obrazovanija v Finliandii [Features of the education system in Finland]. *Pedagogika – Pedagogy*, 2, 112–117 [in Russian].

17. *Gorbashko, E. A., Bonjushko, N. A., & Semchenko, A. A.* (2011). Kachestvo vysshego obrazovanija v Finliandii [Quality of higher education in Finland]. *Garantii kachestva vysshego obrazovanija v uslovijah mezhdunarodnoj integracii – Quality assurance in higher education in the context of international integration* (pp. 68–76). Sankt-Peterburg: Izdatel'stvo StPGUEE [in Russian].

18. *Derjabin, Ju. S.* (2004). Finliandija – odin iz mirovyh liderov v obrazovanii [Finland – one of the world leaders in education]. *Pedagogika – Pedagogy*, 4, 75–82 [in Russian].

19. *Drobyshhevskaja, T. A.* (2012). Rol' sektora znanij v innovacionnoj jekonomike [The role of sector knowledge in the innovation economy]. *Vestnik MGIMO Universiteta – MSU University Bulletin*, 4, 184–189 [in Russian].

20. *Elanskaja, A.* (2012). Samoe finskoe v mire : sekret pedagogicheskogo chuda [Most Finnish in the world : the secret of pedagogical miracle]. *Uchitel'skaja gazeta – Teacher's Newspaper*, 50, 21 [in Russian].

21. *Zagvozdkin, V. K.* (2011). Reforma shkol'noj systemy i ocenka kachestva shkol v Finliandii [Reform of the school system and quality evaluation of schools in Finland]. Moscow [in Russian].

22. *Zagvozdkin, V. K.* (2008). Finskaja sistema obrazovanija: model' jeffektivnyh reform [The Finnish education system: a model of effective reforms]. Moscow: Chistye prudy [in Russian].

23. *Krutova, I. N.* (2011). Finansirovanie obrazovanija v stranah finno-ugorskogo regiona: opyt Finliandii [Financing of education in the Finno-Ugric region: the Finnish experience]. *Regionologija – Regionology*, 2, 209–215 [in Russian].

24. *Kulikova, Ju. P.* (2012). Innovacionnaja politika razvityja sfery vysshego obrazovanija v Finliandii [Innovation policy development in higher education in Finland]. *Chelovek i obrazovanie – Human and education*, 4, 165–167 [in Russian].

25. *Nagieva, G. N.* (Trans). (2012). Standart doskol'nogo obrazovanija Finliandii. [Standard preschool education in Finland]. *Obrazovatel'naja politika – The educational policy*, 5, 109–121 [in Russian].

26. *Competitiveness and wellbeing based on knowledge* [Electronic resource] : [a leaflet] / Ministry of Education and Culture, Department for Higher Education and Science Policy. – Electronic text data. – [Helsinki], 2013. – № 2. – Mode of access: http://www.oph.fi/download/149937_Competitiveness_and_wellbeing.pdf. – Title from the screen. – Accessed: 10.01.2014.

27. *Finnish education in a nutshell* / Ministry of Education and Culture, Finnish National Board of Education. CIMO. – [Helsinki], 2013. – 28 p. – (A series of «Education in Finland»). – P. 3.

28. *Ministry of Education and Culture [of Finland]* [Electronic resource] : [the official site]. – Electronic text data. – [Helsinki], 2013. – Mode of access: <http://www.minedu.fi/OPM/?lang=en>. – Title from the screen. – Accessed: 12.01.2014.

Рекомендовано до друку
Канд. іст. наук П. І. Рогова